

Bu nümunələrdə işlənmiş və eyni mənə ifadə edən “könül sındırmaq” və “break my heart” üreklə assosiasiya olunan frazeoloji birləşmələrdir.[4]

Verilmiş nümunələrdəki frazeoloji birləşmələr : “ürəyim qısıılır”, “könül sındırmaq”, “break my heart”- mənfi mənə ifadə edir.

İkinci qrup frazeoloji birləşmələr müsbət emosiyalar üzərində qurulur.Onlar emosiya və ekspressiya cəhətdən müsbət aura ilə bağlı olur.

Aşağıdakı misallarda da bu əlaməti görürük:

4.“Qız bu sözləri o qədər səmimi, o qədər açıq üreklə dedi ki, etiraz etmədim. Biz mayın əvvəlində Bakıya gəldik.” [2]

5.I mean to offer some kind of explanation, some kind of apology,for the past; **to open my whole heart** to you, and by convincing you, that though I have been always a blockhead, I have not been always a rascal,to obtain something like forgiveness from Ma... from your sister”. [4]

Ədəbiyyat:

1. İ.Əfəndiyev.Seçilmiş əsərləri.Bakı.2015 s.531
2. İ.Əfəndiyev.Söyüdlü Arx.Bakı.2019.s.224
3. Батунова И.В.Лобанцева Е.И.Николаева А.Ю. Специфика соматических фразеологических ...<https://cyberleninka.ru/article/spetsifika-somatics>.
4. Jane Austen.Sense and Sensibility.London.1833.p.333

Mirzəyeva Sevinc
Bakı Slavyan Universiteti

FƏRQLİ MƏDƏNİYYƏTLƏRİN FOLKLOR MƏTNLƏRİNDƏ PARALELLİK – QLOBAL ARXAİK TƏFƏKKÜR MODELİNİN RELİKT İZLƏRİ KİMİ (AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİS XALQ NAĞILLARININ MATERIALLARI ƏSASINDA)

Açar sözlər: mədəniyyət fərqliliyi, mifopoetik təfəkkür universallığı, Azərbaycan və ingilis dilləri, xalq nağılları, sintaktik təkrarlar

Key words: the difference of culture, the universality of mythopoetic thinking, Azerbaijan and English languages, folk tales, syntactic repetitions

Ключевые слова: культурные различия, универсальность мифопоэтического мышления, Азербайджанский и Английский язык, народные сказки, синтаксические повторы

Məlumdur ki, arxaik təfəkkür və ya mifopoetik təfəkkür öz təbiəti etibarı ilə, tarixən oxşar metaforik modelləri, oxşar struktur-semantik keçidləri formalaşdırmaq potensialı nümayiş etdirmişdir. Məhz, bu səbəbdəndir ki, hətta fərqli genetik kökə malik olan xalqların folklor mətnlərində ortaqlıq olan süjetlər, arxetip modelləri, habelə struktur-semantik tərtib komponentləri müşahidə edilir. Bu sırada təkrarlar xüsusilə maraqlı kəsb edir. Məlumdur ki, mətnyaradıcı təkrarlara fonetik, leksik, morfoloji və sintaktik təkrarlar aid edilir [1, s. 80-122].

Azərbaycan və ingilis dillərindəki xalq nağıl mətnlərinin təhlili onu deməyə əsas verir ki, hər iki dildə mətnformalaşdırıcı sintaktik təkrarlar həmin şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinin daha yaxşı mənimlənməsi, nağılçılar tərəfindən daha asanlıqla yadda saxlanması və eləcə də, oxuculara çatdırılarkən daha dinamik, emosional, struktur təmliqda olmasını təmin edir. Bu mənada təsadüfi deyil ki, tədqiqatçıların demək olar ki, yekdillə rəyində görə, sintaktik təkrarlar mətnə xüsusi ifadəlilik, emosional ekspressivlik, dinamiklik, ritmiklik (və deməli, həm də akustik xoşagəlimlilik) qazandırmış olur. A.F.Papınanın da qeyd etdiyi kimi, təkrarların, o cümlədən sintaktik təkrarların başlıca missiyası mənə və ifadə sferalarının fərqli məqamları arasında rəhbərliyi gerçəkləşdirməkdən ibarətdir. Yəni, mətnyaradıcı təkrarlar mənənin ifadəsinə xidmət etməklə bərabər, mətnin semantik məkanının, semantik fəzasının inkişafına da xidmət göstərir. Bununla da, təkrarlar nəinki mətn hissələrinin bir-birinə pərçimlənməsinə yardımçı olurlar, eləcə də mətni dinamikləşdirirlər. [2, s. 81].

Nümunələrə diqqət edək: *Titty Mouse went a leasing and Tatty Mouse went a leasing. So they both went a leasing. Titty Mouse leased an ear of corn, and Tatty Mouse leased an ear of corn. So they both leased an ear of corn. Titty Mouse made a pudding, and Tatty Mouse made a pudding. So they both made a pudding.* [3]. Göründüyü kimi, nağil mətnlərində sintaktik təkrarlar mürəkkəb struktur-kompozisiyon hadisəni təcəssüm etdirməklə həm sintaktik təkrar və paralellizmi, həm leksik təkrar, həm də morfoloji təkrarları ehtiva edir. Bir çox hallarda məhz, sintaktik təkrarlar nağılların struktur-kompozisiyon özülünü təşkil edir və hər yeni süjet-kompozisiya müvafiq leksik komponentlərin əvəzlənməsi ilə formalaşır. Bununla da nağil mətninin semantik strukturu da inkişaf etdirilmiş olur.

Məlumdur ki, ənənəvi olaraq, sintaktik paralelliklər tam və qismən olmaqla iki yerə bölünür. Birinci halda sintaktik konstruksiyanın yalnız bir hissəsinin, ikinci halda isə sintaktik vahidinin tam olaraq təkrarı mükün olur. [4, s. 36-41]. Məsələn, ingilis xalq nağıllarından "The Old Woman and Her Pig" nağılında söhbət açdığımız natamam sintaktik paralelizm faktları ilə qarşılaşa bilərik. *...She went a little further, and she met an ox. So she said: ...She went a little further, and she met a butcher. So she said: ...She went a little further, and she met a rope. So she said: ...She went a little further, and she met a rat. So she said: [5]. Nağil mətni boyunca aşağıdakı kimi danışdıq. *She went a little further, and she met a (an) XXXX So she said:* sintaktik konstruksiyası doqquz dəfə təkrarlanmışdı. Nağil mətnində əks olunan süjet xətti, məhz, həmin sintaktik konstruksiyaya hər dəfə (süjet inkişafı boyunca) daxil edilən yeni leksik komponent sayəsində inkişaf etdirilir. Yəni, nağil mətninin struktur özülünü məhz, həmin sintaktik konstruksiyaya təşkil edir.*

Müşahidə və statistik təhlillərimiz onu deməyə əsas verir ki, tam sintaktik təkrarların sayı natamam təkrarların sayına nisbətən azlıq təşkil edir. Ehtimal ki, tam sintaktik paralellizm faktlarında heç bir komponent əvəzlənməsindən söhbət getməməsi sintaktik konstruksiyanın eynilə ilkin formasında olduğu kimi qorunaraq mətn boyunca iki və daha artıq dəfə təkrarlanması şərtində qaynaqların. Belə ki, belə spesifik təkrarlar zamanı sintaktik paralellizm faktları mətnin semantik strukturlaşmasına dinamika baxımından deyil, məhz, interaktivlik və intensivlik semantikasının qabardılması baxımından xidmət edir. Yəni, heç bir komponent əvəzlənməsi baş vermədiyindən, eyni sintaktik konstruksiyanın təkrarı daha öncəki mətn "parçası" ilə əlaqələndirmə zəminində semantik intensivlik yaradır və daha öncəki situasiyaya alluziyaya, "göndərməni" əks etdirir. Və ya prosesin mütəmadi təkrar edilməsi faktını, yəni interaktivlik semantikasını belə əyaniliklə oxucuya (dinləyiciyə) çatdırır. Bəzi hallarda hər iki semantikanın konnotasiyası şəraitində gerçəkləşən tam sintaktik paralellizm faktı ilə qarşılaşa bilərik. Məsələn, Azərbaycan xalq nağıllarından məşhur "Göyçək Fatma nağılı"nı buna nümunə olaraq göstərmək olar. Nağılın Firudin bəy Köçərli tərəfindən yazıya alınmış variantında biz, məhz, sözlünü etdiyimiz tam sintaktik paralelizm situasiyasının mətnin semantik sahəsi çərçivəsində iterativlik anlamının ifadəsinə xidmət etdiyini təsbit edə bilərik.

"Fatmanın analığı cavab verdi ki, yoxdur. Amma Fatmanın bir xoruzu var idi, bu xoruz başladı banlamağa: Fatma bacım təndirdə, Ayaqları kəndirdə! Arvad nə qədər istədi xoruzu qovsun, olmadı. Xoruz sıçradı damın üstə, uca səs ilə banladı: Fatma bacım təndirdə, Ayaqları kəndirdə! Pədxahın adamları bunu eşidib, təndirə baxdılar: gördülər ki, bunun içində bir gözəl qız əl-ayağı kəndir ilə bağlanmış yuxulubdur". [6, s. 94].

Həmin nağılın süjet xəttinin bir qədər fərqli interpretasiyası əsasında ortaya çıxmış "Dünya gözəli ilə sarı inəyin nağılı"nda da iterativ-intensivlik semantikasının ifadəsinə xidmət edən sintaktik paralellizm faktı ilə qarşılaşırıq. *"Məmurular ilə kənzilər istədilər qayıtınlar. Birdən birə xoruz banlayıb dedi: – Quqquluqu, Fatmaxanım təndirdədi, ayaqları kuflədə, gözləri qan-yaş tökür. ...Xoruz yenə başladı oxumağa: – Quqquluqu! Fatmaxanım təndirdə, Ayaqları kuflədə, Dizi üstə naxış tikir, Gözləri qan-yaş tökür. Elə ki, istədilər Fatmaxanımın yerinə ögey ananın qızını aparsınlar xoruz yenə də banladı: – Quqquluqu! Fatmaxanım təndirdə, Ayaqları kuflədə, Dizi üstə naxış tikir, Gözləri qan-yaş tökür* [7].

Nümunədən də aydın şəkildə göründüyü kimi, birinci faktda biz natamam sintaktik paralellizm hadisəsini izləmiş oluruq. Belə ki, burada (*Quqquluqu, Fatmaxanım təndirdədi, ayaqları kuflədə, gözləri qan-yaş tökür.*) sintaktik konstruksiyanın ixtisarı mümkün olmuşdu (müqayisə et: *Quqquluqu! Fatmaxanım təndirdə, Ayaqları kuflədə, Dizi üstə naxış tikir, Gözləri qan-yaş tökür.*) Digər iki sintaktik paralellik faktında isə tam təkrar yer alır və ümumi semantika təkrarlanan manipulyasiya faktını,

yəni diqqətin yönləndirilməsi intensivasını əks etdirir ki, bu da həmin sintaktik paralellizmin iterativ intensivliyin ifadəsinə xidmət etdiyini söyləməyə əsas verir. Müqayisə üçün deyək ki, eyni nağıl yazıya alınmış fərqli variantlarında (Göyçək Fatma) sintaktik paralellizm faktı ilə qarşılaşmırıq. Belə ki, süjet xətti prosesin iterasiyasını ləbuə etməyindən eyni sintaktik konstruksiyanın təkrar edilməsi nağıl mətninin daxili strukturu tərəfindən "sanksiyalaşmış".

Göründüyü kimi, Azərbaycan və ingilis xalq nağıl mətnlərinin müqayisəli təhlili onu deməyə əsas verir ki, arxaik-mifopoetik təfəkkür modeli fərqli mədəniyyət, fərqli genetik daşıyıcısı olan və fərqli coğrafiyalarda məskunlaşmış olan xalqların folklor mətnlərində bir çox oxşar, hətta deyərdik ki, universal struktur modellərin formalaşmasını mümkün etmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Məmmədov Azad Yəhya oğlu. Mətn yaranmasında formal əlaqə vasitələrinin sistemi filol. ADU.-B., 2002. - 229 s.
2. Папина, А.Ф. Текст: его единицы и глобальные категории, М.: УРСС, 2010. – 368 с.
3. Titty Mouse and Tatty Mouse <http://www.authorama.com/english-fairy-tales-18.html>
4. Карпухина Т. П.Взаимодействие морфемного повтора и синтаксического параллелизма в англоязычной художественной прозе // Вестник ВГУ, Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация 2013, №2, s.36-41.
5. The Old Woman and Her Pig <https://www.gutenberg.org/files/7439/7439-h/7439-h.htm>
6. Köçərli F. Balalara hədiyyə Bakt, "Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evi, 2013, 172 səh <https://www.elb.az/dosyalar/666.pdf>
7. Dünya gözəli ilə sarı inəyin nağılı <http://www.nagillar.az/article/a-238.html>

Штефан Бачу

Ясского Университета «Ал. И.Куза»,

*слушатель курса «Азербайджанский мультикультурализм» при Центре
Азербайджанского мультикультурализма Ясского университета и АУЯ*

МАГИЧЕСКИЙ РЕАЛИЗМ: ПЕРЕНОС СРЕДНЕВЕКОВОГО ВООБРАЖАЕМОГО В ПОСТМОДЕРНИСТСКУЮ РИТОРИКУ КАМАЛА АБДУЛЛЫ

Ключевые слова: Камал Абдулла, магический реализм, миф, постмодернизм, средневековая литература, эстетика, азербайджанская литература, «Долина Кудесников», «Тристан и Изольда»

Аçar sözlər: Kamal Abdulla, magik realizm, mif, postmodernizm, orta əsrlər ədəbiyyatı, estetika, Azərbaycan ədəbiyyatı, "Sehrbazlar vadisi", "Tristan və İzolda"

Key words: Kamal Abdullah, magical realism, myth, postmodernism, medieval literature, aesthetics, Azerbaijani literature, "Valley of the Magicians," "Tristan and Isolde"

Постмодернизм возник и оформился в Европе наряду с другими великими художественными направлениями. Однако новое литературное направление следует рассматривать с точки зрения его текучести, эстетических элементов и самой его идентичности, основанной на хорошем приеме, которым пользовались и продолжают пользоваться современные тексты. Новая парадигма отделяется от своей предшественницы только тогда, когда эстетические нюансы, составляющие ее, глубоко закрепились. С общей точки зрения, современные тексты, написанные европейскими авторами, как бы пересекаются в общей миметической точке, и это происходит потому, что внелитературная реальность представляет собой относительно единое пространство. Помимо нарративных чередований и разнообразия самого дискурса, европейская литературная вселенная представляет собой, в метафорическом смысле, тематический плавильный котел. В этом смысле американские теоретики Рене Веллек и Остин Уоррен называют *слоем мира* (слой «метафизических качеств»): система норм, включающая в себя как формальные, так и связанные с содержанием нормы. Таким образом, несмотря на то, что *конструктивный фактор*, по определению русских формалистов, играет важную роль, произведение функционирует